

Állam 475 e – 480 a

(475 e – 476 a) Magában minden eidosz egy, de a reprezentáció (phantasztia) szerint sok¹

[Előzmény: Szókratész azt állította, filozófus az, aki az igazságot szereti szemlélni. Beszélgetőtársa, Glaukón az állítás értelmezését kéri.]

SZÓKRATÉSZ Mivel a szép a rútnak ellentéte, ezek ketten vannak.

GLAUKÓN Hogyne!

[476 a] SZ. Mivel pedig ketten vannak, külön-külön mindegyikük egy.

G. Ez is igaz.

SZ. Ugyanez az állítás (*logosz*) vonatkozik az igazságosra, az igazságtalanra, a jóra, a rosszra, és az összes eidoszra: magában mindegyikük egy, de mivel mindenütt a cselekvésekkel, testekkel és az egymással való közösségben² vannak reprezentálva³ (*phantazomena*), mindegyikük sokként jelenik meg (*polla phaineszthai*).

G. Igazad van.

(476 a – c) Az érzékszervei alapján tájékozódó ember szembeállítás a filozófussal

SZ. Nos, én ebből a szempontból végzem el a felosztást: külön veszem azokat, akiket az imént említettél, a látványosságot kedvelőket, [b] a művészetek barátait és a cselekvő embereket;⁴ és külön azokat, akikről most szó van, s akik egyedül nevezhetők joggal filozófusoknak.

G. Hogy érted ezt?

SZ. A hallásban gyönyörködők és a látványosságokat kedvelők csak a szép hangokat, színeket és alakokat szeretik, meg azt, ami ezekből van megalkotva, de magának a szépnek a természetét az ő elméjük (*dianoia*) nem képes meglátni (*idein*) és megszeretni.⁵

---

¹ Szövegünk a világnak olyan képét mutatja, amelyben vannak „testek” (természeti dolgok, amilyen pl. az ember, ló, szobor, stb.), „cselekvések” (pl. ítélkezés, házépítés, futás, stb.) és „eidoszok” (ideák, amelyekben részesülve válnak a testek és a cselekvések olyanná, amilyenek. Például a szép ló azért szép, mert részesült a szép eidoszában.)

² E ’közösség’-nek két fajtája van: (a) az eidosznak a testekkel és cselekvésekkel való közössége olyan kapcsolat, amely nyelvileg alany-állítvány formájú állítások, vagy jelzős szerkezetek formájában jelenik meg: *Az ember igazságos. – A lopás rút (dolog). – Igazságos ember – szép ló*, stb. (b) Az eidoszok egymással való közössége olyan kapcsolat, amelyben egyazon alanyhoz több eidosz neve kapcsolódik állítványként vagy jelzőként: *Az ember szép és igazságos*.

³ A természeti testek és cselekvések tulajdonságai nem azonosak az eidoszokkal, hanem az eidoszokat reprezentálják: egy szép lóban nem a szépnek az ideája van jelen, hanem olyan tulajdonságok (pl. arányos testalkat, könnyed járás, hibátlan szőrzet), amelyek együttes jelenléte a szép ideáját reprezentálja (képviseli, jeleníti meg) a lóban. – Ez az állítás az 507 b gondolatmenetét készíti elő.

⁴ Ez korábban történt (475 d), a jelen szövegben nem szerepel.

⁵ „maga a szép”: a szép ideája. A ’természet’ kifejezés itt ’alkat, jelleg’ értelemben értendő. – Az ’elmével való látás’ az ’ésszel való felfogás’ másik metaforája. – Az ideák iránti szeretet szintén metafora: az ideák iránti érdeklődést jelenti.

G. Bizony ez így van.

SZ. Akik pedig képesek magához a széphez hozzáférközni, és őt önmagában szemlélni, nem lesznek-e nagyon kevesen?

[c] G. De bizony.

(476 c – d) A szép dolgokat látó, és a magát a szépet meglátó ember megkülönböztetése

SZ. Mármost aki elismeri, hogy vannak szép *dolgok*, de sem *magának a szépnek* a létezését nem ismeri el, sem pedig azt, aki ennek a megismerésére (*gnószisz*) vezetné, követni nem tudja – mit gondolsz, álomvilágban vagy a való világban⁶ éli-e az életét? Figyelj ide! Nem üres álomkép szemlélése-e, amikor valaki – alva vagy ébren – azt, ami valamihez hasonló csupán, nem hasonlónak gondolja, hanem annak véli, amihez az hasonlít?

G. Én bizony azt mondanám, az ilyen ember üres álomképet szemlél.

SZ. Aki ellenben *magának a szépnek* a létezését elismeri, [d] és képes meglátni őt magát is meg a benne részesülő dolgokat is, de azért a benne részesülőket nem téveszti össze övele magával, sem őt magát a benne részesülőökkel – mit gondolsz az ilyenről: a való világban, vagy az álomvilágban éli-e az életét?

G. Nagyon is a való világban.

(476 d) Ismeret és vélekedés

SZ. Az ő gondolatát (*dianoia*) – mint olyanét, aki ismer valamit – nem ismeretnek (*gnómé*) kell-e helyesen mondanunk, amazét pedig – mint olyanét, aki vélekedik valamiről (*doxazón*) – vélekedésnek (*doxa*)?

G. De igen.

(476 d – 477 c) A vélekedés a tudás és a nem tudás között áll

SZ. De mi lesz akkor, ha az, akiről azt mondjuk, hogy csak *vélekedik*, nem pedig *megismer*, megneheztel ránk, és vitába [e] száll velünk, hogy nincs igazunk? Tudjuk-e majd vigasztalni, tapintatosan meggyőzni, s amellet eltitkolni előtte, hogy nem egészséges?⁷

G. Márpedig ezt kell tennünk.

---

⁶ A filozófiailag műveletlen ember ismeretei a minden igazságot nélkülöző álomképekhez hasonlíthatnak. V. ö. Hérakleitosz 1. töredék: „A többi ember ... észre sem veszi, amit ébren tesz, ugyanúgy, ahogy elfelejti, amit alva.”

⁷ A kérdés mögött az a – Platónnál gyakori – analógia áll, hogy amiként az orvoslás a test jó állapotát és egészségét őrzi meg és állítja helyre, úgy gondoskodik a megismerő és érző lélekről a filozófia. A csak vélekedni képes ember lelke azért „nem egészséges”, mert nincs ereje az ideák megismeréséhez.

SZ. Nos, gondold meg, hogy mit is mondunk majd neki. Vagy ha tetszik, tegyünk fel neki kérdéseket – előrebozsátván, hogy ha valamit *tud*, ezt senki sem irigyli tőle, sőt örömmel látnánk, ha valamit tudna. Mondd meg: aki megismer, *valamit* ismer meg, vagy *semmit*?⁸
Felelj te helyette.

G. Azt felelem, hogy *valamit* ismer meg.

SZ. Létezőt vagy nemlétezőt?

[477 a] G. Létezőt. Hogyan is lehetne nemlétezőről ismeretet szerezni?

SZ. Ennyi elég is nekünk, akárhogy nézzük is: a teljesen létező teljesen meg is ismerhető, a semmiképpen nem létező pedig mindenképpen megismerhetetlen.

G. Bőségesen elég.

SZ. No jó; de ha valami olyan, hogy létezik is, meg nem is – az nem középütt van-e a valóságosan létező és a semmiképpen sem létező között?

G. De középütt van.

SZ. Mármost az ismeret (*gnószisz*) a létezőre vonatkozik, a nem ismerés (*agnószia*) pedig szükségképpen a nemlétezőre;⁹ ami tehát középütt van közöttük, arra olyat kell keresnünk, ami a nemtudás (*agnoia*) és a tudás (*episzitémē*) között található, ha egyáltalán van ilyen.

G. Feltétlenül.

SZ. Nos, mondjuk-e valamire, hogy vélekedés (*doxa*)?

G. Hogyne mondanánk!

SZ. Más képesség-e ez, mint a tudás, vagy pedig ugyanaz?¹⁰

G. Más.

SZ. Tehát másra vonatkozik a vélekedés, és másra a tudás, mindegyik a maga saját képessége szerint.

G. Úgy van.

SZ. A tudás a természeténél fogva a létezőre vonatkozik, annak megismerésére, hogy a létező van és hogy hogyan van. De azt hiszem, hogy előbb a következőképpen kellene a dolgot taglalnunk.

G. Hogyan?

---

⁸ A megismerés mindig valamilyen tárgyra irányul. Következésképpen minden megismerési aktus tárgya létező. Nemlétező tárgyakat (pl. kettővel maradék nélkül osztható páratlan számot, vagy olyan háromszöget, amelynek belső szögösszege nem egyenlő két derékszöggel) nem lehet megismerni sem.

⁹ Az az állítás, hogy „a nem ismerés a nemlétezőre vonatkozik” semmiképpen sem értendő szó szerint, hiszen (1) a ’nem ismerés’ nem mentális aktus – amely *vonakozhatna* bármire is --, hanem a mentális aktus hiánya. (2) ha a nemlétezőre bármi vonatkozhatna, az azt jelentené, hogy a nemlétező valamiképpen mégis fennáll: rá lehet mutatni.

¹⁰ Ebben a mondatban jelenik meg – egyelőre hangsúlytalanul – az a fogalom, amely a következő gondolatmenet tárgya lesz: a képesség fogalma.

(477 c-d) A képesség (dünamisz) fogalma

[c] SZ. Azt fogjuk mondani, hogy a képesség a létező dolgok egy neme (*genosz*), amelynek segítségével nemcsak mi vagyunk képesek arra, amire képesek vagyunk, hanem minden más is, ami valamire képes: például a látást és a hallást képességnek nevezem – ha érted, mit akarok mondani ennek a fajtának (*eidosz*) a megnevezésével.¹¹

G. Igen, értem.

SZ. Hallgasd meg hát, mit gondolok róla. Én úgy látom, hogy a képességnek se színe, sem alakja (*szkhéma*), sem olyasféle tulajdonságai, mint sok más dolognak, nincsenek, amelyekre rátekintve némely dolgokat megkülönböztetek magamban, mondván, hogy ezek is mások, meg amazok is. [d] A képességnél csak arra lehetek tekintettel, amire vonatkozik és amit létrehoz, és csak ennek alapján tudom megnevezni az egyes képességeket. Így az ugyanazon dologra vonatkozó és az egyazon dolgot létrehozó képességet egynek veszem, a más dologra vonatkozó és mást létrehozó képességet pedig másnak. És te? Hogy gondolod?¹²

G. Én is így.

(477 e – 478 a) A tudás és a vélekedés két különböző képesség

[e] SZ. Hát akkor menjünk tovább, barátom. Vajon a tudást képességnek tartod-e, vagy valami más fajtába sorolod?

G. Ebbe a fajtába, mégpedig valamennyi képesség leghatalmasabbikaként.

SZ. Hát a vélekedést a képességekhez vagy valami más fajtához számítjuk-e?

G. Semmiképpen sem más fajtához, hiszen aminek a segítségével vélekedni vagyunk képesek, az nem más, mint vélekedés.

SZ. De kevéssel ezelőtt egyetértettél azzal, hogy a tudás és a vélekedés nem ugyanaz.

---

¹¹ Platón ugyanazon mondaton belül a képességet egyszer 'nemnek' (*genosz*), másszor 'fajtának' (*eidosz*) nevezi. Ennek az a magyarázata, hogy a gondolkodás történetének éppen ebben a korszakában kezd kialakulni az egyedi dolgok fajtába sorolása és a fajtáknak nemek alá történő besorolása, ám ennek az eljárásnak egységes és következetes terminológiája még nem alakult ki. Még Arisztotelésznél is a szövegekörnyezet dönti el, hogy az egymással fölcserélhető módon alkalmazott *genosz* ill. *eidosz* terminus mikor jelent fajtát, és mikor nemet.

¹² Főntebb (476 a) arról olvastunk, hogy az emberi világ testekből és cselekvésekből áll. A képességeket most ebben a világban kell elhelyezni. Az a kijelentés, hogy a képességnek „se színe, sem alakja” nincs, arra utal, hogy nem test. Akkor tehát a cselekvések közé kellene besorolni. Ám a képesség nem azonosítható minden további nélkül a cselekvéssel: a cselekvés nem képesség, hanem a képesség működtetése. – Csakhogy Platónnak a jelenlegi téma kifejtése szempontjából nem érdeke, hogy belemérüljön ennek a megkülönböztetésnek a boncolgatásába, ezért átvágja a kérdést, és a képességet az *intenció* felől határozza meg: afelől, „amire irányul és amit létrehoz”. A képesség és a cselekvés intenciója ugyanis azonos lehet.

G. Hogyan is vehetné azonosnak, akinek esze van, a csalatkozhatatlant¹³ a nem csalatkozhatatlannal?

SZ. Nagyon helyes; s világos is, hogy [478 a] a tudás – mindkettőnk egyetértése szerint – más, mint a vélekedés.

G. Más.

SZ. Vagyis természete szerint mindegyik másra vonatkozik, mert másra képes.

G. Szükségképpen.

SZ. Éspedig a tudás a létezőre, vagyis annak a megismerésére, hogy mi a létező és hogyan áll fenn.

G. Igen.

SZ. A vélekedés pedig – így mondhatnánk – „a vélekedés tárgyaira”.

G. Igen.

(478 a - c) A vélekedés természete

SZ. De talán ugyanarról vélekedik, amit a tudás megismer. Más szóval: a megismerés tárgya és a vélekedés tárgya ugyanaz. Vagy ez lehetetlen?

G. Annak alapján, amiben megegyeztünk, lehetetlen. Mert ha természeténél fogva minden képesség másra vonatkozik, [b] és mindkettő – a tudás és a vélekedés – képesség, ám mint mondtuk, mindegyik más és más, akkor ebből az következik, hogy a megismerés tárgya és a vélekedés tárgya nem lehet ugyanaz.

SZ. Ugyebár ha a megismerés tárgya a létező, akkor a vélekedés tárgya más lesz, mint a létező?

G. Más.

SZ. Talán a nemlétezőről szokás vélekedni? Vagy a nemlétezőről még csak vélekedni sem lehetséges? Gondold meg! Aki vélekedik, nem *vonatkoztatja valamire* a vélekedését? Vagy lehetséges úgy vélekedni, hogy semmiről sem vélekedünk?

G. Lehetetlen.

SZ. Hanem aki vélekedik, az *egyvalamiről* vélekedik?

---

¹³ A tudás azért csalatkozhatatlan, mert a létezőre vonatkozik. A létigének a görög nyelvben van egy igazságot kifejező (veridikus) mozzanata is: ami létezik, az a valóság része. (A magyar 'valóság' szó is a létige egyik tövéből származik.) Ha a tudás a létező vizsgálata, akkor a valóságra irányul. Ha a valóságra irányul, akkor valóságos, szükségképpen igaz, vagyis csalatkozhatatlan. Platón itt nem tér ki arra a lehetőségre, hogy lehet valamit rosszul is tudni. Például ha valaki azt állítja (mert így tudja), hogy a kettő négyzetgyöke racionális szám. Platón erre másutt (*Euthüdemosz* 286 c) azt mondja, hogy mivel minden állítás igaz, ezért ami nem igaz, az nem is állítás, hanem értelmetlen szöveg: aki tehát azt mondja, hogy a kettő négyzetgyöke racionális szám, az nem hamisat állít, hanem nem állít semmit.

G. Igen.

[c] SZ. Márpedig ami nem létezik, az egyvalami sem lehet, hanem igazság szerint *semminek* nevezhető.

G. Mindenképpen.

SZ. A nemlétezővel szükségképpen a nem-tudást, a létezővel pedig a tudást hoztuk kapcsolatba.

G. Helyesen tettük.

SZ. Tehát sem a létezőről, sem a nemlétezőről nem szoktunk vélekedni.

G. Nem.

SZ. A vélekedés tehát sem nem nem-tudás, sem nem tudás.

G. Láthatólag nem az.

(478 c – d) A vélekedés közbül áll a tudás és a nem-tudás között

SZ. Akkor talán e kettőn kívül van, azaz túllépi a tudást világosságával, illetve a nem-tudást homályosságával?

G. Nem.

SZ. Hanem úgy látod tehát, hogy a vélekedés a tudásnál homályosabb, a nem-tudásnál pedig világosabb?

G. Nagyon is.

SZ. A kettőn belül esik?

[d] G. Igen.

SZ. A vélekedés tehát e kettő között közbül van.

G. Pontosan.

SZ. Azt mondtuk, ugyebár, fentebb, hogy ha olyasmivel találkozunk, ami egyidejűleg létező is meg nemlétező is, ez a valóságosan létező és az egyáltalán nem létező között foglal majd helyet, s erre sem a tudás, sem a nem-tudás nem vonatkozik, hanem csak az, ami a nem-tudás és a tudás között van.¹⁴

G. Igen.

SZ. S most megjelent a kettő között közbül az, amit vélekedésnek nevezünk?

G. Igen, megjelent.

---

¹⁴ Fentebb (477 b) arról volt szó, hogy a vélekedés tárgya a létező és a nemlétező között közbül van. Az már új gondolat, hogy a vélekedés tárgya „egyidejűleg létező is meg nemlétező is”. Ebben az állításban a létige kopulatív értelemben szerepel. Például ugyanaz a dolog lehet egyidejűleg igazságos és nem-igazságos – azaz olyan, ami igazságosként *létezik* és ugyanakkor *nem létezik* igazságosként (v. ö. 479 a).

(478 e) A doxa tárgyának közbülső jellege

SZ. Ezek után láthatólag már csak az van hátra, hogy felfedezzük azt, ami mindkettőben – a létezésben és a nemlétezésben -- egyaránt részesül, s amiről helyesen nem állíthatjuk, hogy bármelyikkel is a maga tisztaságában azonos volna; ezt aztán, ha megjelenik, joggal mondhatjuk a vélekedés tárgyának, mert így a szélsőkkel szélsőket, a középsőkkel pedig középsőket kapcsolunk össze.¹⁵ Vagy nem így van?

G. De így.

(479 a – d) A doxa tárgyának természete

[479 a] SZ. Ezen az alapon – így folytatom majd – beszéljen aztán, és adjon feleletet az a derék ember, aki nem akar tudni magáról a szépről és magának a szépségnek örökké változatlan ideájáról, hanem azt hiszi, hogy sokféle szép van; az a látványosságok kedvelője, aki sehogyan se bírja elviselni, ha valaki a szépet, az igazságot és a többi egynek mondja. A sokféle szép közt, drága barátunk – ezt mondjuk majd neki –, csak nem gondold, hogy lesz olyan, amely ne látszanék rútnak is. Vagy olyan igazságos, amely ne látszanék igazságtalannak is. S olyan istenes dolog, amely ne látszanék istentelennek is.

[b] G. Nincs ilyen, sőt ezek a dolgok szükségképpen szépek is meg rútak is, és épp így a többi is, amit kérdezel.

SZ. Hát vajon a sok kétszeres dolog? Talán kevésbé látszik majd félnek, mint kétszeresnek?

G. Semmiképpen.

SZ. És a nagy, a kicsi, a könnyű és a nehéz talán inkább nevezhető így, ahogy nevezni szoktuk, mint ellenkezőképpen?

G. Nem, mert mindegyikük mindig mindkettőből tartalmaz magában valamit.

SZ. Vajon hát ama sok dolog mindegyike inkább *létezik*-e olyanként, amilyenek mondani szokták, mint *nem létezik* olyanként (*eszti mallon é ouk esztin*)?

[c] G. Olyan ez, mint a vendégségekben szokásos kétértelmű tréfák, vagy a gyermekeknek feltett találós kérdés az eunuchról, aki a denevért megdobta, amikor is azzal tréfálják meg őket, hogy mivel és min dobta meg.¹⁶ Ezek a fentiek is éppen olyan kétértelműek, mert egyikükről sem lehet határozottan állítani, sem hogy {ilyenként és ilyenként} vannak (*einai*),

---

¹⁵ A két „szélső”: a létező és a nemlétező. Ezekkel kapcsoltuk össze a megismerés két szélső megnyilvánulási formáját, a tudást és a nem tudást. A középső a vélekedés tárgya, ill. a reá irányuló vélekedés.

¹⁶ Utalás egy találós kérdésre, amelynek szövege így rekonstruálható:

Mondják, hogy egy ember, aki férfi és nem férfi

Látott és nem látott egy madarat és nem madarat,

Amely egy ágon és nem ágon kapaszkodott.

Megdobta és nem dobta meg őt egy kővel és nem kővel.

Megoldás: egy gyengén látó eunuch habkövet hajított egy nádszálon kapaszkodó denevérré, de elhibázta.

sem hogy {ilyenként és ilyenként}nincsenek (*out' einai*), sem hogy mindkettő, sem hogy egyik sem illik rájuk.

SZ. Mit tudsz hát akkor velük kezdeni, vagy tudod-e őket megfelelőbb helyre tenni, mint a létezés és a nemlétezés közé? Hiszen nyilván nem homályosabbak a nemlétezőnél, hogy még kevésbé létezőnek látsszanak, sem nem világosabbak a létezőnél, hogy még jobban létezőnek látsszanak.

G. Nagyon igaz.

(479 d – 480 a) A doxa és a tudás emberének összehasonlítása

SZ. Úgy látszik tehát, felfedeztük, hogy a nagy tömegnek a szépről és más fogalmakról alkotott sok-sok nézete valahol a nemlétező és a valóságosan létező között imbolyog.

G. Igen, felfedeztük.

SZ. Abban meg már előre megállapodtunk, hogy ha valami ilyenek mutatkozik, azt a vélekedés tárgyának, nem pedig a tudás tárgyának kell neveznünk, mivel a középben bolyongó tárgyat a középben elhelyezkedő képesség ragadja meg.

G. Igen, megállapodtunk.

[e] SZ. Aki tehát sokféle szépet szemlél, de magát a szépet nem látja, s mást sem tud követni, aki őt erre irányítaná; s aki sokféle igazságos dolgot szemlél, de magát az igazságosságot nem látja, és így tovább, arról azt kell mondanunk, hogy mindenről csak vélekedik, de arról, amiről vélekedik, valójában nincs tudása.

G. Szükségképpen így van.

SZ. S mit mondunk majd azokról, akik magukat az örökké változatlanul létezőket szemlélik? Nem azt-e, hogy ismerik őket, nem pedig vélekednek róluk?

G. Ez is szükségképpen így van.

SZ. S nem azt mondjuk-e majd, hogy emezek azt kedvelik [480 a] és szeretik, amire a megismerés vonatkozik, amazok pedig azt, amire a vélekedés? Vagy talán nem emlékszünk már rá, amikor megállapítottuk róluk, hogy ők csak hangokat, szép színeket s más effélet szeretnek és szemlélnék, magának a szépnek azonban még a létezését sem hajlandók elismerni?

G. De emlékszünk.

SZ. Tehát nem tévedünk, ha őket inkább „véleményszeretőknék” (*philodoxosz*) nevezzük, semmint „bölcsecségszeretőknék” (*philoszophosz*)? És nagyon meg fognak ránk haragudni, ha így szólítjuk őket?

G. Ha rám hallgatnak, akkor nem: nem szép dolog az igazságra haragudni.

A Coospace rendszer a hozzáférést Önöknek mint az ELTE BTK-n
az XFI-101-es kurzusra beiratkozott hallgatóknak biztosítja

SZ. Akik pedig mindenben magát a létezőt kedveli, azt filozófusnak, nem pedig filodoxusnak
kell neveznünk?

G. Okvetlenül.